

ging, niet in hooge mate smartelijk moet geweest zijn, dan kan het antwoord stellig niet anders dan bevestigend luiden. Zulk een geesteling als Jesus te verduren had, zou ieder onzer den kreet van smart op de lippen hebben gebracht, want bij zulk een geesteling gingen de overlaten als furie te werk. En temeer moest zulk een ruw gestreemd worden voor Jesus pijnlijk zijn geweest, daar hij in zijn natuur vanzelf het uiterste der gevoeligheid met zich omdroeg. Men ziet dan ook, hoe Jesus reeds op den weg naar Golgotha derwijs uittegen was, dat hij met zijn kruis neerziet op den weg.

Maar toch is zulk een geesteling nog niet vergeleken bij den eigenlijken kruisdood. De veroordeeling tot het kruis werd in alle rechtspleging dier dagen voor den bittersten dood gehouden. Te sterven door bijl of swaardslag was vrees, maar dan was 't ook open uit. Geschieden te worden was daarentegen benauwend, maar in enkele minuten stakte dan toch de adem, en in minder dan het vierde van een uur was het lijden geleden. Maar bij den kruisdood was 't zoo heel anders. Reeds het vastgenageld worden aan het kruis kwetste zoo vreesachtig de teedere lichaams door de aandoening of aansprikking van handen en voeten. Toch was dit nog het pijnlijkste niet. Neen, het pijnlijkste was het *langzame sterven*, het doodgemarteld worden, zoodat er bijna geen eind aankwam. Zóó kwelend langzaam, dat na uren hangens de doodstrijd nog niet voldeed, en met ruwe stangalen de beenen moesten verbrijzeld worden, om den dood dan eindelijk toch te doen intreden.

Nu is het tot de laatste bij Jesus niet gekomen. Zijn kracht begaf hem reeds, er hietse kom worden overgegaan. Maar het sterven zelf aan het kruis heeft onze Heiland dan toch al die uren doorworsteld, tot hij eindelijk in zijn sterfensroep besweek.

Maar toch is dit *lichamelijke* lijden blijkbaar voor Jesus niet 't bangste lijden geweest. Onder al de krennen, die onderwij hij te sterven hing, over zijn heilige lippen kwamen, viel niet één kreet over lichamelijke smart te beluisteren. Zelfs het „Mij dorn“ droeg geheel ander karakter. Voelende dat zijn stem hem begaf, wilde Jesus de macht om nog te getuigen tot het laatste oogenblik bezitten, en daarom riep hij om lessching van zijn dorst.

Natuurlijk mag hieruit geenszins afgeleid dat Jesus niet de volle bangheid en bitterheid van het lichamelijke lijden gevoeld heeft. Hij stellig niet minder, eer meer, dan de kruiselingen aan zijn linker- en rechterhand. Zijn zooveel vroeger sterven toont het. Toch is het goed hierop afzonderlijk te letten, omdat we zoo gewoon zijn, ziende op allerlei afbeeldingen van Golgotha, ons Jesus voor te stellen alsof hij daar in stilte, plechtige ruste hing, en uit die ruste, tot sevenmaal toe, zijn stem verhoort. Vooral de gekstuitdrukking, die schilders en beeldhouwers meest aan den Man van Smarte opdringen, sluit zoo bijna alle gewaarwording van geleden pijn uit. Er zijn er enkelen die hierin niet feil gingen, maar in den regel laat toch een zien op zulk een afbeelding op ons niet den indruk achter van ondergaane marteling.

Slechts in zóóvere was 't juist, dat men de uitdrukking van lichamelijke pijn niet te sterk deed uitkomen, overmits bij Jesus het lichamelijke lijden schier geheel terugtrad voor de diepe ontroering van het lijden des geestes in 't binnenste van zijn wezen. Immers dat dit laatste lijden Jesus veel overweldigender aangreep, merkt ge op aangrijpende wijze aan zijn voorlaatste kruiswoord, aan het „Eli, Eli, Lama Sabachthani“.

Hierin uit zich doodelijke zielebenauwdheid. Een zielebenauwdheid reeds in Gethsemane begonnen, hier op 't hoogst gekomen, en eerst in het geven van den geest voldeed.

Wie in Gethsemane allereerst denkt aan de geesteling en het kruislijden dat Jesus te wachten stond, verstaat zijn hoog heroiek karakter niet. Gethsemane wordt dan schier een zwakheid van Jesus. Een zwakheid waarin zoo menig martelaar op den brandstapel, en zoo menig held op 't slagveld uw Heiland overtoof. Maar heel anders wordt het, als ge in Gethsemane's worsteling niet anders ziet dan een voorgevoel, een vooruit hem doodelijk benauwde gewaarwording van wat hem in het van zijn God verlaten zijn, geestelijk te wachten stond.

Dat van God verlaten zijn, dat was de drinkbeker, die hem angst door de ziel goot. Niet een verlaten zijn van God in zijn eeuwig Zoonchap; dat kon natuurlijk niet. In Vader, Zoon en Geest is niet slechts onafscheidelijke en onlosmakelijke saambinding, maar eeuwige en gansche onbrekkelijke wezensaansien. Neen, het van God verlaten zijn greep hem aan in zijn menscheleke natuur, in zijn menscheleke bewustzijn, in zijn menscheleke zielsgewaarwording, gelijk die willog door hem in zijn menscheleke aard aanvaard was.

Al de dagen zijns levens had Jesus in die menscheleke natuur onse vernedering om der zonde wil gedragen, maar dan toch altoos zóó, dat hij de rijke gemeenschap met den Vader genoot; dat hij in de eenzaamheid en in het gebed zich steeds meer in die Goddelijke gemeenschap sterkte; en, door de gemeenschap met nieuwe zielekracht vervuld, den strijd weer tegenging. Zoo was 't zelfs in Gethsemane geweest.

Dech juist die bron van hooge, heilige kracht ontstak aan Jesus op Golgotha, juist op 't oogenblik dat hij, onder onzen vloek zich nederbuigend, er meer dan ooit een hem verbijsterende behoefte aan gevoelde. Geen twiifel dan ook, of onder de kruisiging, en ook de eerste ure toen hij aan het Kruis reeds hing, heeft die zalige gemeenschap den heiligen kruiseling gesteekt. Ge voelt 't, als hij om vergeving voor zijn vervolgers, en om 't paradijs voor den éénen kruiseling bidt. In dit alles was nog niet 't verlaten zijn. Maar allengs nadert ook dit ontzettende. Van uur tot uur, ten slotte van oogenblik tot oogenblik, voelt Jesus den dood over zich trekken, en in den dood de macht van 't aan, en door die macht van satan den vloek. En zoo gaat 't door, tot eindelijk 't volle sterven intreedt, en nu, nu dat sterven begint, nu komt 't allerbitterste, tot het uitoop op een geheel verlaten zijn van zijn God.

En dat nu was het, wat in het Eli, Eli Lama Sabachthani tot uiting kwam. Die verlaten van zijn God heeft Jesus daadwerkelijk ondergaan, gevoeld en geleden. Het oogenblik van helische zieleverschieting dat door het bewustzijn van den Heilige trok. Niet schijnbaar, maar zeer werkelijk de vloek die, voor ons, over hem toog. En toen de dood. Maar zelfs in dien dood is uw Heiland trioufuerend, en den vloek in zijn machtige hand klemmend, roept hij in zijn sterfensroep uit: Vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest!

Dr. A. K.

Amsterdam, 7 Maart 1913.

Naar aanleiding van wat we schreven over de ingediende voorstellen tot Grondwetsherziening zendt Dr. Kromsigt ons het volgende schrijven:

Staatsbijdragen aan de „Gereformeerde kerken“.

Gracht Redactie.

Natuurlijk heb ik geen tijd om tegen alle voorstellingen van uw blad in sake kerk, school en christelijke overheid, die ik onjuist acht, op te komen. Maar ditmaal maakt u het toch wel wat al te kras. Vergun u mij daarom eenige plaatsruimte voor enkele regels ook in het belang *uwer mogelijke goede samenwerking bij de aanstaande stembus*. Wil men deze samenwerking, die u zoowel als mij ter harte gaat, mogelijk maken en goed doen vlieden, dan is het ten minste noodig, elkander blijklijk te beoordeelen en wederzijds geen scheve voorstellingen te geven. Nu heb ik, men ik, bij alle principiele bestrijding, mijnerzijds daarvoor steeds zooveel mogelijk gesorgd om ook daardoor de eenheid der belijdende Christenen waar het kon te bevorderen. Doch hetzelfde kan ik, helaas, van u niet zeggen. Waaronder is er toch niet, wat ik steeds noemde: *loyale en royale erkenning van den tweestrijd*. Als u stelselmatig onzen weg negeert of als onmogelijk voorstelt en alleen den separatistischen weg bepleit, maakt u *een goede en gezonde coalitie onmogelijk*.

Nu weer ontken u zijdelings de mogelijkheid van onzen weg in wat u zegt over de „Christelijke Staatsschool“ en doet u ons onrecht in sake de kerkelijke kwestie. U zegt: „Een Christelijke Staatsschool is alleen mogelijk, wanneer er een Staatskerk is“. Voelt u niet hoe betwistbaar zulk een stelling is, die hier door u zoo algemeen wordt uitgesproken, alsof er geen wolkje aan de lucht is? U weet toch immers ook wel, dat zulk een stelling b.v. door Groen van Prinsterer, dien wij beiden gaarne onzen leermeester noemen in politiek, nooit zo verdedigd zijn? Voelt u niet, welke *gevaarlijke consequenties* in die stelling liggen, n.l. deze: „Een Christelijke overheid is alleen mogelijk, wanneer er een Staatskerk is“!

Doch u is ook zeer onbillijk in sake de kerkelijke kwestie. Vooreerst schrijft u: „We moeten wel mee bijdragen voor de subsidie van de andere Kerken“. Hiermede wekt u dus den indruk, alsof de Ned. Herv. kerk thans *subsidie* ontvangt, terwijl zij, zooals u vroeger terecht hebt toegegeven, tot nu toe slechts ontving (een zeer enkele nieuwgestichte plaats uitgezonderd) *rente van genaas god, een verplichte uitkeering* dus.

En in de tweede plaats schrijft u: „De Kerk, die zelf meer dan een miljoen subsidie ontvangt (hier spreekt u zelfs rechtstreeks van *subsidie*), benijdt zelfs de kleinste bijdrage aan haar zusterkerken“.

In dit laatste schuilt nu de grootste onbillijkheid. Immers, ik, die het meest art. 171 nieuw heb bestreden, heb tegelijkertijd in mijne brochure *Geen coalitie zonder vast accord*, 1 bl. 30, het met alle beaithheid voor *subsidie* voor de „Geref. kerken“ opgenomen, hetgeen mij meermalen in eigen kring evel is geduid. Reeds voor 5 jaren in mijn brochure *Het hooge belang der Herv. kerk bij art. 171* naar aanleiding van de 17de predikantsplaats te Rotterdam deed ik precies hetzelfde en thans herhaaldelijk in politieke redevoeringen. En mede daaraan is het wel te danken, dat velen in onzen kring sinds dien tijd de billijkheid ervan hebben erkend. Zelfs is thans van meer dan één zijde, óók van liberale zijde (het laatst in *De Fakkel* door Mr. de Beaufort), de billijkheid ervan bepleit. Mij is zelfs niet bekend, wie openlijk er tegen hebben gesproken. En nu belooft u al deze Herv. vromde pleiters voor de billijkheid op deze wijze? Met dank voor de plaatsing, noem ik mij, hoogachtend

Uw dw. dn.,

Dr. P. J. KROMSIGT.

Amsterdam, 3 Maart 1913.

Laat ons Dr. Kromsigt vóór alle dingen verzekeren, dat we evenzeer als hij voor een goede samenwerking der Christelijken partijen bij de aanstaande stembus van harte fiveren en niet gaarne iets zouden doen, wat deze samenwerking zou kunnen schaden, mits we onze principieele overtuiging niet behoeven prijs te geven of te verwijzen.

Ook Dr. Kromsigt zelf doet dit laatste niet; hij fivert met al de kracht, die in hem is, voor zijn beginselen, en denkt er daarbij niet aan ons, „de separatisten“ in zijn oog, te sparen. Gaarne gelooven we, dat hij daarbij tracht scheve voorstellingen en onbillijke beoordeelingen van ons standpunt te vermijden; we zouden onszelf een even loffelijke getuigenis kunnen geven, en gelooven niet, dat iemand die op den naam van eerlijk man prijs stelt, anders bedoelt. Maar Dr. Kromsigt is wel het meest treffend voorbeeld, hoe de geest wel gewillig maar het vleesch zwak is; mogen we hem alleen maar herinneren aan de nog niet zoo lang geleden gehouden rede over Separatisme? Licht zelfs in dat voortdurend gebruik van het woord separatisme niet iets wat ons krenken moet? En waar Dr. Kromsigt in zijn strijd tegen ons heusch geen blad voor den mond neemt, laat hij daar niet al te fingevoelig wezen, wanneer we op zijn streven soms ook onze critiek oefenen.

Intusschen was hiervan in het door hem bedoelde artikel metterdaad geen sprake; we hebben zelfs, toen we het schreven, aan hem en zijn partij niet gedacht. Ons doel was alleen om de voorstellen ter Grondwetsherziening, voorzover ze met de religieuze belangen van ons volk in verband stonden, te beoordeelen. Dat we dit deden van ons standpunt, lag in den aard der zaak. Nu is de *Heraut* van meet af opgekomen voor de *vrije* Christelijke School, en daarom spraken we er onze bijdrage over uit, dat de Regeering bij haar voorstellen de leuze van Groen had trachten waarheid te maken: de *vrije* school regel, de *staatschool* aanvulling. Waarom we de *vrije* school voor ons Christelijk ouderwjs de beste vinden, hebben we daarbij kort aangegeven. Dat de Christelijk-Historische richting meer voelt voor een Christelijke Staatsschool en daarvoor fivert, is haar zaak. Zelfs denken we er niet aan, voorzover de Grondwetsherziening daartoe den

weg zal openen, hiertegen te protesteeren. Integendeel, we zijn volkomen bereid bij wijze van akkoord daartoe mede te werken. Maar dit wil niet zeggen, dat we daarom ons eigen standpunt prijs geven of niet meer ulteen mogen zetten. Coalitie is geen fusie.

En wat de tweede grief van Dr. Kromsigt betreft, zoo hebben we meermalen vroeger aan onze lezers megedeeld, dat en door hem en door Dr. van Eyck van Helsinga er voor gepleit was om ook aan de Gereformeerde Kerken een Staatsbijdrage te geven. Er kon dus bij niet één onzer lezers twiifel over bestaan, dat we hem noch zijn medestander bedoelden, toen we schreven, dat de Hervormde Kerk ons deze subsidie misgunde. We hebben alleen het felt geconstateerd, dat artikel 171 onveranderd bleef, dat ook de aanvankelijke toegesegde ampliatie niet is verschenen en dat het onrecht, onze Kerken aangedaan, dus bestendig bleef. Dat de schuld hiervan in hoofzaak ligt bij de Hervormde Kerk zal, meenen we, wel door niemand betwist worden. Dr. Kromsigt zelf geeft dit toe, waar hij zegt, dat zijn voorstel in eigen kring al bitter weinig sympathie vond. Over het gebruik van het woord „subsidie“ en over de zoogenaamde rechtsgronden, waardoor de Hervormde Kerk op deze staatsbijdrage recht zou hebben, zullen we het debat maar laten rusten. Er is niemand, die deze Staatsbijdrage een anderen naam dan subsidie geeft, en al mag er voor deze Staatsbijdrage eenige rechtsgrond vallen aan te voeren, het felt blijft, dat die bijdrage niet uit een apart Staatsfonds betaald wordt, dat niet bestaat, maar uit de gemeene belastingen, die door ieder worden opgebracht. Daarin schuilt het grievende onrecht. Dr. Kromsigt zelf heeft het gevoeld, toen hij er voor pleitte, ook de Gereformeerde Kerken deze Staatsbijdrage te geven, niet als een *gunst*, maar als een *recht*.

Da Costa als polemicus.

Dr. O. N. Oosterhof van Hilaard heeft te midden van zijn pastoralen arbeid tijd gevonden een keurig bewerkte dissertatie te schrijven over *Isaac da Costa als polemist*, waarop hij tot doctor in de Theologie aan de Vrije Universiteit promoveerde. Dit proefschrift, dat door zijn goed verzorgden stijl en door helderheid van voorstelling zich aangenaam lezen laat, ook voor gewone leeken, verdient waardeering, omdat Dr. Oosterhof ons met fotografische nauwkeurigheid het beeld teekent van Da Costa's polemischen arbeid en daardoor Da Costa zelf ons beter doet kennen. Da Costa leeft nog altoos onder ons volk door zijn wonderschoone zangen; ook zijn praktische bijbelverklaringen worden nog veel gelezen en stichten ons volk. Maar de polemiek van Da Costa met de afwijkende richtingen van zijn dagen was minder bekend geworden. Zijn beaarden tegen den geest der Eeuw had men veel hooren noemen, maar wie van het jongere geslacht had ze nog gelezen? En wie wist hoe Da Costa „tot ridder geslagen“, het slagzwaard trok tegen tegen de Groningers, de Tubingers en tegen Prof. Scholten? Dr. Oosterhof heeft in dien strijd ons weer doen teruglezen; hij deed het met groote objectiviteit, door uit de bronnen te citeeren en zooveel mogelijk de personen zelf voor ons te laten spreken. Eigen beschouwing geeft hij zelden, maar daardoor wint zijn werk aan historische waarde; hier is eplek, geen lyriek aan het woord. Bovendien, commentaar was hier ook overbodig. De latere ontwikkeling der Groningers en der moderne Theologie heeft wel getoond, hoe Da Costa volkomen gelijk had met zijn beaarden. En al mag Da Costa soms met argumenten gestreden hebben, die niet geheel juist waren, zijn strijd komt voort uit de innigste liefde voor de waarheid, zijn karakter blijft daarbij altoos ongeschonden en steekt wel zeer gunstig af bij dat zijner tegenstanders, en in hoofzaak had hij volkomen gelijk, toen hij trots den schijn van orthodoxie, waarin Scholten destijds zich hulde en het kettermeesterschap, dat hij over anderen zich aanmatigde, hem zijn fundamentele afwijking van Gods Woord en de Belijdenis verwet.

Scheiding tusschen Staat en Kerk.

Prof. Fabius heeft in „Excelsior“ over dit onderwerp een lezing gehouden, waarvan we aan de *N. R. G.* dit verslag ontleenen:

Een niet gering gedeelte onzer geschiedenis, aldus spreker, wordt door het onderwerp van de verhouding tusschen kerk en staat beheerscht. Weigen zijn er die nimmer hun aandacht aan dit onderwerp hebben gegund, en die niet het besef hebben, dat de verhouding tusschen staat en kerk voor deze zoowel als voor gene van het grootste gewicht is. Dit geldt de betekenis van de kerk voor den staat, dit geldt beider uitwendige, en beider inwendige verhouding.

Wat betreft de betekenis van de kerk voor den staat, het is geen waar staatsmansbeleid om den invloed van de Kerk op het maatschappelijk leven te miskennen, en er uit de hoogte op neer te zien. Ijdell is de waan, zoo zeide Stahl in de Eerste Kamer van Pruisen, dat de booden van het volk geleinig, en de daaruit voortspuitende ontevredenheid besworen worden door economische maatregelen, als daarbij niet de beginselen van een gezonde ethiek bij het volk ingang vinden. Rechtsvaardigheid, sedelijkheid, eerbiediging van het gezinsleven worden door de kerk gepredikt; en predikt zij die beginselen met vrucht, dan kan de maatschappij niet anders dan erbij welvaren. Naast het gein en naast de school is de kerk een machtige kracht om de beginselen te kweken en te versterken, die voor den bloel van het maatschappelijk leven en den staat noodzakelijk zijn.

Zelfs zij, die der kerk den rug geheel hebben toegekeerd, leven nog immer onder de voordeelen, die voortkomen uit de beginselen van welke de kerk de ware bron is. De kerk wekt op tot liefdadigheid, maar wekt, waar zij arbeidzaamheid predikt, de behoefte om de noodden te vermindern! Zij brengt den ethischen grondslag, zonder welken alle sociale prediking machteloos is, en dwaasheid wordt; zooals zij dwaasheid is geworden in Duitschland, waar eens het wandelen van Christus over het meer van Galilea als aanleiding werd gebruikt om den menschen te leeren hoe zij drinkelingen moesten behandelen; en aan een bijbeltekst de gelegenheid werd ontleend om de koe te prijzen als een gave Gods, omdat van haar lichaam de koepokstof komt.

Waar dus de invloed van de kerk op ons openbaar en staatsleven zeer ver reikend kan zijn, is het Christelijke plicht om met opgewektheid aan de politiek deel te nemen, en behoort het aan de wereldlijke macht niet onverschillig te zijn, welke prediking aan de gemeente wordt gebracht, en dat Gods woord volledig verkondigd wordt.

Hierdoor wordt niet verstaan, dat de Kerk, omdat zij een goede, de staatsgrondslagen bevestigende moraal predikt, moet worden beschouwd als de gendarme, de orde- en rustbevaarster van den staat. Er zijn er, die redeneeren, dat de Kerk daarom door de regeering met gunsten overladen moet worden, maar dan ook moet zijn in handen, en afhankelijk van den staat. Overal waar de Kerk zoo beschouwd wordt, doe zij haar scherpe punten aanstonds gevoelen. Zij verliest haar kroon, geeft prijs haar eer, als zij zich alleen als rustbevaarster laat gebruiken. Dan wordt ze zelfs daartoe ongeschikt. De verheffing van het Christendom tot staatskerk was, naar Dr. van Veen schrijft, feitelijk haar vernedering.

Dit valt aan te toonen ook uit de geschiedenis van den nieuweren tijd. Men denke eens aan al de kerkelijke ellende, die ontstaan is nadat koning Willem I te onzaliger ure de Gereformeerde Kerk heeft willen reorganiseeren en een toestand heeft geschapen, die de Kerk heeft verdeeld en verscheurd, en haar bloel heeft belemmerd.

Spr. behandelde daarna de uitwendige verhouding tusschen kerk en staat. Het beginsel van scheiding tusschen kerk en staat aanvaard; maar bij deze uitspraak is eenige voorlichtigheid geboden. Sommigen willen daaronder verstaan nien, dat de kerk beschouwd wordt door den staat als een aantal particuliere vereenigingen. Dit soude minder separate dan negatie zijn. De kerk is geen particuliere vereeniging, omdat het kind er lidmaat van wordt niet door vrije verkiezing, maar door den doop, dien het ontvangt, terwijl het nog niet tot verstandelijk bewustzijn is gekomen.

Anderen zien in scheiding tusschen kerk en staat, dat de staat geen acht slaat op de godsdienstige geestindheid van de burgers. Zoo een regeering het oog sluiten voor een zoo diensnijdend verschil als godsdienstverschil? De staat, die geen Christenen, Joden, atheïsten kent, miskent de werkelijkheid, en loopt gevaar de werkelijkheid te beheerschen en te onderdrukken.

Ook is verstaan onder scheiding tusschen kerk en staat, dat de staat buiten allen godsdienst moet blijven, omdat de godsdienst soude staan buiten het aardse leven. Alsdit Gods Woord zich ook niet tot de dingen der aarde uitstrekt! En alsof het staatsverband niet een ordening Gods is tot den natuurlijke bouw der menscheid, en de overheid dus niet te erkennen heeft, dat haar macht uit God is.

Dit alles vloist niet voort uit het aanvaarden der formule: scheiding tusschen kerk en staat. Maar er wordt ook gesproken over een *eeniging* tusschen kerk en staat, zonder dat iets anders bedoeld wordt dan samenwerking, geen samensmelting, gelijk Groen van Prinsterer haar wil, die daarom wel eens ten onrechte een tegenstander van scheiding tusschen kerk en staat genoemd wordt.

Men spreke niet van een vrije kerk in een vrijen staat, maar van een vrije kerk na a s t een vrijen staat. De kerk mag geen inbreuk op de staatswetten maken, maar behoort ook geen inmenging van de openbare macht te dulden. De staat heeft haar te beschermen, haar een rechtakader te geven voor haar bestaan; maar van den anderen kant betreft ze ook den staat in haar sfeer, door te verkondigen, dat alle macht van God is.

Maar de kerk van Christus moet vrij zijn, zij behoort een volledige onafhankelijkheid, om een volledige onderwerping aan God te kunnen voorschrijven.

In dien zin kan men prijs stellen op scheiding tusschen kerk en staat. De kerk blijve vrij in haar organisatie, in de opleiding van haar dienaren. Een scheiding dus in christelijken, niet in anti-christelijken zin; een scheiding, waardoor staat en kerk, elk zelfstandig, naast elkander staande, samenwerken; niet een vereeniging, die slavernij wordt.

Het vraagstuk van de uitwendige verhouding tusschen staat en kerk komt hierop neer, of scheiding in den zin van onderlinge onafhankelijkheid soude uitsluiten het geven van geldelijken steun uit 's lands kas. Men redeneert: de staat ondervindt voordelen van de kerk; is het dus niet gewenscht, dat de Staat de kerk geldelijk steunt zonder daartoe privaatrechtelijke verplicht te zijn?

Men zou gezegd zijn deze vraag bevestigend te beantwoorden. Maar de vraag rijst, of dan de staat alle kerken, onverschillig wat zij leeren, of zij den Christus verwerpen, dan wel belijden, moet stennen. Wil men dan de Overheid als keurmeesters van wat waarlijk godsdienst is?

Te verdedigen is het verlenen van subsidie aan de kerk uit de Staatskas, maar... het is te verdedigen naar de beginselen van de Machiavellistische staatkunde, die haar doel langs alinkse wegen zoekt te bereiken. Uit staats-subsidies is als gevolg te vreezen het insluipen en steeds toenemen van een verderselken, dikwijls vijandig gezinden staatsinvloed op de kerk. Volkomen zelfstandigheid, ook geldelijke, is een hooge eisch voor de kerk, opdat zij vrij blijve tegenover den staat. Onthoudt de kerk zich van alle subsidie, dan zal ze winnen in hoogachting en zal ze het beginsel van scheiding tusschen kerk en staat, juist opgevat, tot haar zegen zoover mogelijk doorvoeren.

Ouders of getuigen?

V.

Mits de onderscheiding wel in acht worde genomen, waarop we in ons voorgaand artikel wesen, kan de tweede conclusie der Amsterdamsche Synode, dat de kinderen van doopdelen als „naad der Kerk“ moeten beschouwd worden en dienvolgens

recht hebben op den doop, als juist worden erkend. Misschien ware het beter geweest, tot voorkoming van misverstand, dat de Synode het begrip „doopdelen“ nog nader omschreven had; maar noodzakelijk was dit niet. De vooraangaande Synode te Groningen had toch het rapport over de tucht op de doopdelen aangenomen en daarmede uitgesproken, dat zulke doopdelen, die een onchristelijk leven leidden of geheel onverschillig tegenover de religie waren, daarmede als ongeloovigen openbaar waren geworden en van de gemeente behoorden afgesneden te worden. Wanneer de Synode te Amsterdam van „doopdelen“ sprak, dan bedoelde ze daarmede dus niet zulke „ongeloovige“ doopdelen, die niet in de Kerk hooren, maar kon ze alleen het oog hebben op die doopdelen, die, al hadden ze nog geen openbare belijdenis des geloofs afgelegd, toch naar den aard der liefde nog in zekeren zin voor geloovigen gehouden worden. Alleen over de kinderen van zulke doopdelen handelen we hier, wanneer we in de tweede plaats het recht op den doop van deze kinderen willen aantoonen.

We stellen dit zoo beslist op den voorgrond, omdat, waar we een beroep doen op de historie der Gereformeerde Kerken, we daarom geenszins voor onze rekening willen nemen of goed durven pleiten, wat men wel eens de „Gereformeerde doopspraktijk“ uit vroeger eeuw heeft genoemd. Principieel stonden onze vaders natuurlijk volkomen zuiver, waar ze eenparig beleden, dat de doop alleen toekomt aan de kinderen der geloovigen. Maar in de praktijk kwam van dezen regel al zeer weinig terecht, gelijk ieder, die de geschiedenis dier dagen kent, wel weet. Misschien is het wat al sterk uitgedrukt, wanneer men zegt, dat als regel gold: doop al wat in het doophuis gebracht wordt, maar veel scheelde het in de praktijk niet. Op de vraag: „of men allerlei menschen kinderen als van hoereersders, afgesnedenen, papisten, en andere dergelijken zonder onderscheid doopen zal?“ antwoordde de Synode van Dordrecht in 1578: „overmits de doop den kinderen, die in het verbond staan, toekomt, en het gewis is, dat deze kinderen niet buiten het verbond zijn, zoo zal men hen van den doop niet weren“. Als men dan ook nagaat, wat Dr. H. J. Olthuis in zijn interessante dissertatie: *De doopspraktijk der Gereformeerde Kerken in Nederland 1508—1816* daarsaangaand vermeldt, niet men wel tot wat ergerlijke ontheilgiging van het Genadeverbond deze laksheld in de praktijk leidde. Vondelingen, van wier ouders niets bekend was, kinderen uit publieke hoerhuizen afkomstig, kinderen van openbare goddelozen, ja zelfs kinderen van rondtrekkende half heidenseke zigeuners, alles werd gedoopt. Het was de valsche idee der volkskerk, die de doopspraktijk onder vaders in verkeerde banen geleid heeft. Wat vooral hier zijn fatalen invloed gelden deed, was dat men wat voor Israel gold maar zonder onderscheid op onze dagen overbrengen ging, en daarbij geheel het onderscheid uit het oog verloor tusschen de nationale Kerk in Israel en de Kerk des Nieuwen Verbonds. Aangezien de Gereformeerde vaders het recht van den kinderdoop in hoofzaak daarop grondde, dat „de doop in de plaats der besnijdenis gekomen was“, en de besnijdenis als sacrament ook voor de kinderen verordend was, meende men daaruit te mogen afleiden, dat al wat als regel voor de besnijdenis onder Israel gold, dus ook gold voor onze dagen. Daarmede was de volkskerk-idee gered, want de besnijdenis onder Israel was metterdaad een *volks*-sacrament. Bij de besnijdenis werd niet gevraagd, of de ouders van het kind geloovigen waren, maar alleen of ze tot Israel als *volk* behoorden, en indien dat maar vaststond, mochten ja moesten de kinderen besneden worden. Dat ging zelfs zoover, dat toen het tenstemmenrijk van den dienst des Heeren afviel en de kalverdienst in Bethel oprichtte, ja nog erger, onder Ahab's regeering de Baalsdienst als publieke religie werd ingevoerd, de besnijdenis toch nog altoos bij deze afgodendiensaren in zwang bleef. Afgekeurd hebben de profeten van Israel dit noolt; ze hebben veeleer in die besnijdenis een aanknooppunt gezocht om het volk te overtuigen van zijn afval en zonde tegen God. Zelfs worden de kinderen van zulke afgodendiensaren nog altoos „Gods kinderen“ genoemd, omdat ze tot Israel behoorden en het teken des verbonds ontvangen hadden. En op dezen grond werd dan geoordeeld, dat ook nu al wat te midden van een Christenvolk geboren werd, hoe ver de ouders ook van de Christelijke religie waren afgeweken, den doop behoorden te ontvangen. De zoozou immers niet dragen de ongerechtigheid des vaders, en naar het oordeel der liefde had men zulke kinderen nog altoos voor het „naad der Kerk“ te rekenen.

Hertegen nu zijn de Independenten volkomen terecht opgekomen, en ze hebben weer ernst gemaakt met den regel, dat de doop alleen toekomt aan de „kinderen der geloovigen“. In de scherpe critiek, die ze op de volkskerk hunner dagen uitoeiden, schuilt dan ook een goed deel waarheid, en de beste Gereformeerde schrijvers, bijn een Voetius, hebben in menig opzicht de juistheid van die critiek erkend. We betwijfelen dan ook, of er zelfs in de Hervormde Kerk Gereformeerden zouden te vinden zijn, die, hoerzeer ze met de volkskerk dwepen, de geheele doopspraktijk onzer vaders voor hun rekening zouden willen nemen. En althans in onze Gereformeerde Kerken, die met de volkskerk-idee voor goed gebroken hebben, staat men tegenover den doop geheel anders dan onze vaders. Men heeft terecht ingezien, dat zulk een opvatting van den doop leidt en leiden moet tot een voortdurende ontheilgiging van het genadeverbond en ifarecht ingaat tegen de Nieuw-

Testament dat opricht denden du gedragen.

Maar uit kerk zijn beurt wel „geloovigen“ die door o aan de Ke dienvolgens de kinderen gedoopt mo standpunt een in ons als in Am Hiermede vaders he hebben di dwalingen Independent En dat dede laksche doo doopt al w wordt, maar ernst bij d niet getwifje doop alleen geloovigen, s toe, maar i niet aanging des geloofs i als „ongelot enkel getuig meerde schri

Zoo vraag Pars I. t l i die gedoopt Christendom reformeerde i sijn, maar die des geloofs e maal in de Kerk zijn In geeft daarop veruulm dat loozen, keur ik ook niet. men zonder alle mogelijke zoek gedaan wanneer ze maar doopt. veel dat mo ouders die dient in de te worden, e een zeker ve een sekerheid rust), dat hi ouders te do den doop o kinderen van toegestaan.“ toond, dat di niet plaats „Dat sommi nadeverbond Christenen d geld wandeel meenschap vi dat ze van

tijdende leden genleten doop te zien minst goedke Evenzo z Controversiar geschil met spreekt: „Te pendenten o de doop mag waarvan geet lidmaat is en opgenomen; i geval geschie hoewel we z ment allermit derhalve niet nooten van (worden, kann krijgen, dat Christelijke o boden worden sluiten wegen omdat deze Kerk zijn e we kunnen i iemand zich i te willen oor Zijn verbond en daarvan a te sluiten. W twiifelachtige sijn over and gestreng te i daarbij op C John Knox i de belijdenis i niet geheel w de kinderen i worden, indi het gemeensc tendoms.“

Met deze we te kunnen tius handhaaft denden, dat ki niet gedoopt daarom voor soonlijk onde doop mag al de predikant dat hij met g Hij wil echter ken, dat hij rekent, die h Avondmaal i buiten valt, der gemeente, klaren, wil V ter Kerk ga wonen en oo Gereformeerde mag men naa sulken nog be